

ابن سینا نخستین دایره المعارف کامل فلسفی را در دنیا به وجود آورد

شاید بتوان گفت ابن سینا نخستین فیلسوفی است که کوشیده یک دایره المعارف کامل فلسفی پدید آورد؛ کاری که تا پیش از او نه در جهان یونانی و نه در سنت اسلامی سابقه نداشته است.

شاید بتوان گفت ابن سینا نخستین فیلسوفی است که کوشیده یک دایره المعارف کامل فلسفی پدید آورد؛ کاری که تا پیش از او نه در جهان یونانی و نه در سنت اسلامی سابقه نداشته است.

به گزارش خبرنگار مهر، حسین معصومی همدانی استاد بازنشسته مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران در همایش «از شفا تا قانون» گفت: یکی از ویژگی های برجسته ابن سینا، تلاش او برای گردآوری تمامی شاخه های فلسفه در قالب یک نظام یکپارچه است. شاید بتوان گفت او نخستین فیلسوفی است که کوشیده یک دایره المعارف کامل فلسفی پدید آورد؛ کاری که تا پیش از او نه در جهان یونانی و نه در سنت اسلامی سابقه نداشته است.

وی افزود: ابن سینا فلسفه را، در پی سنت ارسطویی، به دو بخش نظری و عملی تقسیم می کند. بخش نظری نیز خود به سه شاخه تقسیم می شود: فیزیک (طبیعیات)، ریاضیات، و مابعدالطبیعه (الهیات). تقسیم بندی بر اساس رابطه موضوع مورد بحث با ماده است: طبیعیات به موجوداتی می پردازد که وجودشان وابسته به ماده است، ریاضیات به موجوداتی که در ذهن مجرد از ماده اند ولی در خارج وابسته به ماده اند، و الهیات به موجوداتی که هم در ذهن و هم در خارج، مستقل از ماده اند. تا پیش از ابن سینا، فیلسوفانی مانند کندی و فارابی نیز به موضوعات ریاضی پرداخته بودند، اما آن را جزئی از نظام فلسفی خود نمی دانستند. ابن سینا نخستین فیلسوفی است که ریاضیات را به عنوان بخشی ضروری از فلسفه وارد نظام فکری خود می کند. این کار هم از یک نیاز شخصی و هم از اقتضات محیط علمی زمانه اش برمی آمد.

استاد مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران با اشاره به اینکه در زندگینامه ای که خود او نوشته، می خوانیم که نخستین آموزش هایش در کودکی مربوط به ریاضیات بوده، گفت: «حساب هندی» و «جبر و مقابله»، دو شاخه ای که در ریاضیات یونانی وجود نداشتند. در نوجوانی نیز نزد مهمانی که به خانه شان آمده بود، کتاب اصول اقلیدس را آغاز کرد و پس از چند درس ابتدایی، بقیه کتاب را به تنهایی خواند.

وی افزود: ابن سینا بعدها در رساله ای می نویسد که در یکی از آثار اولیه اش به نام المجموع، همه علوم فلسفی را آورده جز ریاضیات، و این نبود ریاضی را نقصی برای اثر خود می داند. او بعدها در سه اثر اصلی خود — شفا، نجات و دانشنامه علایی — این نقص را جبران می کند و ریاضیات را در کنار طبیعیات و الهیات جای می دهد.

دکتر معصومی همدانی تصریح کرد: کتاب شفا، مهم ترین اثر او، شامل چهار بخش اصلی است: منطق، طبیعیات، ریاضیات و الهیات. ریاضیات در این کتاب حجمی قابل توجه دارد؛ حتی بیشتر از الهیات. این بخش خلاصه ای از آثار برجسته ای مانند اصول اقلیدس و کتاب نیکوماخوس در حساب است، گرچه خود ابن سینا به ندرت نوآوری های ریاضی دارد.

در نجات، ابن سینا اشاره می کند که به درخواست دوستانش، کتابی نوشته که همه علوم فلسفی را در بر بگیرد، اما تنها سه بخش (منطق، طبیعیات و الهیات) را خود او نوشته بود. شاگردش، جوزجانی، با جمع آوری رسائل دیگر ابن سینا، بخش ریاضیات را به آن افزود تا کتاب را کامل کند.

وی ادامه داد: در دانشنامه علایی نیز ابن سینا در آغاز ذکر می کند که کتاب باید مشتمل بر منطق، طبیعیات، الهیات، موسیقی و نجوم باشد. با این حال نسخه ای که امروز در دست ماست، شامل بخش هایی است که باز هم جوزجانی از آثار پراکنده او گردآوری کرده و حتی دو بخش حساب و هندسه را نیز افزوده است.

دکتر معصومی همدانی با بیان اینکه جایگاه ریاضیات در آثار ابن سینا در مقایسه با دیگر شاخه ها کمتر مورد توجه پژوهشگران بوده است، گفت: برخلاف بخش های منطق و الهیات که چاپ های متعدد و ویرایش های انتقادی دارند، ریاضیات آثار او معمولاً یا نادیده گرفته شده یا به شکل ناقص چاپ شده است. برای مثال در چاپ مصر از کتاب شفا، بخش ریاضیات بسیار آشفتگی و ناتمام است و در چاپ دوره ناصری کلاً حذف شده است.

استاد مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران عنوان کرد: هرچند ابن سینا در ریاضیات جایگاهی هم تراز با ابوریحان بیرونی یا

ابن هیثم ندارد، اما تلاش او برای ادغام ریاضیات در یک منظومه فلسفی، گامی مهم در تاریخ تفکر اسلامی است.

وی در پایان گفت: امید است که با پژوهش های جدید، از جمله انتشار ویرایش انتقادی بخشی از آثار ریاضی او در آلمان، این بُعد کمتر دیده شده از کارنامه علمی اش نیز جایگاه شایسته خود را بازیابد.